

Розділ 5

Соціально-гуманітарний контекст трансформаційних фінансово-економічних процесів

УДК 330.3:332.05:338.1

Вознюк М. А.

*к.е.н., доцент, Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України;
e-mail: voznyuk@lbi.wubn.net*

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ РЕСУРСО- ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА НАУКОВІ ЗАСАДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Розглянуто зміст понять «ресурсозбереження» та «енергозбереження» та визначено їх сутнісні характеристики. Здійснено аналіз теоретичних концепцій ресурсозбереження. Визначено принципи, з урахуванням яких має здійснюватися управління ресурсозбереженням.

Ключові слова: ресурсозбереження, енергозбереження, ресурсоемність, енергомісткість, ресурсний потенціал, концепція сталого розвитку.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 20

Voznyuk M. A.

*PhD in Economics, Docent, Lviv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of
Ukraine, Ukraine;
e-mail: voznyuk@lbi.wubn.net*

THE MODERN CONCEPT OF RESOURCE AND ENERGY SAVING AND SCIENTIFIC METHODS OF ITS REALIZATION

Abstract. Meaning of «resource» and «energy efficiency» was discussed. The essential characteristics of these concepts were identified. Content of process resource includes rational use of mineral and fuel resources; introduction of resource-saving techniques and technologies; widespread use of man-made waste, especially in the fields of manufacturing in secondary raw materials; restoration and stabilization of land. Analysis of theoretical concepts resource was made. The basis of theoretical concepts and models of resource and energy conservation factors put increasing resource efficiency of production and the resulting resource effects such as productivity and innovation of production, environment and so on. Principles, given that management has implemented resource conservation, were identified. These include the general principle of nature, the principle of replacement material and energy resources and intellectual organizational principle interconnection and synchronization processes, the principle of proportionality processes of evolutionary and revolutionary approaches, the need to ensure the sustainability principle and system development and capacity resources.

Keywords: resource conservation, energy efficiency, specific resource consumption, energy intensity, resource potential, the concept of sustainable development.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 20

JEL Classification: Q 32, Q 49, E 21.

Вознюк Н. А.
*к.э.н., доцент, Львовский институт банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины;
e-mail: voznyuk@lbi.wubn.net*

СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ РЕСУРСО- И ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ И НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ИХ РЕАЛИЗАЦИИ

Аннотация. Рассмотрено содержание понятий «ресурсосбережение» и «энергосбережение» и определены их сущностные характеристики. Осуществлен анализ теоретических концепций ресурсосбережения. Определены принципы, на базе которых должно осуществляться управление ресурсосбережением.

Ключевые слова: ресурсосбережение, энергосбережение, ресурсоемкость, энергоемкость, ресурсный потенциал, концепция устойчивого развития.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 1, библ.: 20

Вступ. Ресурсозбереження традиційно трактується як стратегічний вектор функціонування економіки, підвищення її конкурентоспроможності, ефективності та прибутковості, економічної діяльності загалом як на рівні країни, її регіонів, так і на рівні окремого підприємства. Україна стикається сьогодні з низкою проблем в сфері ресурсовикористання, зокрема з: обмеженістю більшості сировинних ресурсів; загостренням конкурентної боротьби за ресурси на внутрішньодержавному та зовнішньому рівнях; збільшенням ризиків виникнення екологічних та техногенних катастроф; низькою ефективністю ресурсного менеджменту; виникненням міжнародних конфліктів, що спричинені світовим перерозподілом впливів та прав тощо. Тому весь комплекс проблем в сфері ресурсозбереження стає актуальною дослідницькою проблемою для вітчизняної науки як в частині удосконалення теоретико-методологічних засад цього процесу, так і в площині практичних пропозицій із забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу країни.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Історичні витоки проблеми раціонального використання ресурсів заклали теорії неокласичного синтезу, граничної корисності, факторів виробництва, продуктивності ресурсів, виробничої функції та інші. Проблема обмеженості ресурсів та їх ефективного використання слугувала підґрунтям наукових досліджень П. Самуельсона [1], Т. Р. Мальтуса [2], Дж. Пфеффера і Д. Саланика [3].

Значний внесок у розвиток науки та досліджень основ політики ресурсо- та енергозбереження зробили праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема Б. Андрушків [5], Р. Балашової [4], О. Веклич [7], М. Сотника [9], С. Скокова [10] та ін. Однак незважаючи на обширність досліджень різних учених у галузі ресурсозбереження, у науковому світі до сьогодні не вироблений єдиний підхід до трактування термінів «ресурсозбереження» та «енергозбереження». Крім того, враховуючи необхідність вирішення проблеми посилення ресурсозбереження в українській економіці, тематика формування концепції ресурсо- та енергозбереження потребує подальшого дослідження.

Тому **метою статті** є теоретичне обґрунтування сутності понять «ресурсозбереження» та «енергозбереження», а також аналіз сучасних концепцій ресурсо- і енергозбереження та наукових засад реалізації політики у сфері енергозбереження.

Результати дослідження. Узагальнюючи існуючі трактування сутності поняття «ресурсозбереження» можемо виділити декілька підходів до розуміння його змісту. Відповідно до цих підходів під ресурсозбереженням розуміємо:

- економічна категорія, яка постійно удосконалюється та являє собою процес підвищення ефективності використання ресурсів [4, с.12];
- «умова, що характеризує наявність потенційних можливостей поліпшення використання виробничих ресурсів» [5, с.12];
- чинник виробництва, що змінює співвідношення між використаними засобами виробництва і витратами праці, обумовлене зростанням продуктивності праці [6];
- результат, що полягає у підвищенні соціо-еколого-економічної ефективності виробництва при зниженні його ресурсоємності;
- економію живої та уречевленої праці [7];
- процес зниження матеріаломісткості та енергомісткості одиниці продукції, скорочення витрат на виробництві, збільшення виходу кінцевої продукції шляхом впровадження науково-технічних досягнень та застосування організаційно-економічних механізмів управління [8];
- сукупність заходів технічного, економічного, організаційного та соціально психологічного спрямування щодо ощадного та ефективного використання всіх видів ресурсів (матеріальних, енергетичних, фінансових та ін.);
- прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при незмінній кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів [9];
- наукова, практична, організаційна, комерційна та інформаційна діяльність, спрямована на раціональне, комплексне використання та економне споживання усіх видів ресурсів, виходячи з існуючого рівня розвитку техніки та технології, з одночасним зниженням техногенного навантаження на навколишнє середовище [10];
- ресурсозберігаючі технології, що передбачають використання мінімальної кількості ресурсів на кожному етапі виробничого циклу товару, а також під час його реалізації [11];
- одна з форм реалізації резервів підприємства, пов'язана з максимальною економією у виробництві матеріальних ресурсів [12];
- процес скорочення ресурсоспоживання за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та структурних зсувів в економіці, яка дорівнює різниці між гіпотетичним та фактичним рівнем ресурсоспоживання;
- метод вирішення соціально-економічних та екологічних проблем.
- Аналізуючи наведені підходи до розуміння сутності ресурсозбереження приходимо до висновку, що базовими засадами цього процесу є:
 - принципи мінімізації і максимізації, які передбачають досягнення позитивних результатів діяльності за умов зменшення обсягів використання ресурсів;
 - принцип циклічності, який відображає необхідність організації відтворювального процесу ресурсозаміщення на кожному етапі циклу створення і просування інноваційного продукту за рахунок зниження затрат і заміни одного ресурсу комбінацією інших;
 - принцип сингулярності, який передбачає пріоритетність організаційних та інтелектуальних процесів ресурсозаміщення, що сприятиме удосконаленню механізмів управління ресурсозбереженням [13];

- чинники, що сприяють реалізації мети ресурсозбереження, зокрема, технічні, організаційно-управлінські та соціально-економічні.

Отже, змістовне наповнення процесу ресурсозбереження включає: раціональне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технологій; широке використання техногенних відходів, особливо в галузях переробної промисловості вторинної сировини; відновлення та стабілізацію земельного фонду: відродження родючості землі, рекультивация відпрацьованих промислових об'єктів (кар'єри, відвали, шламосховища) тощо; ефективне регулювання лісокористування, підтримання продуктивності лісів, активне лісовідновлення; збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів.

Ресурсозбереження в залежності від класифікації ресурсів поділяється на матеріало-, водо-, енерго-, трудо-, фондозбереження, збереження фінансових, інформаційних та інших видів ресурсів.

Енергозбереження виступає важливим напрямом ефективності використання ресурсів оскільки Україна відноситься до енергодефіцитних країн. Змістовне наповнення процесу енергозбереження включає: раціональне використання мінерально-сировинних і паливних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючої техніки і технологій; широке використання техногенних відходів, особливо в галузях переробної промисловості вторинної сировини; відновлення та стабілізацію земельного фонду: відродження родючості землі, рекультивация відпрацьованих промислових об'єктів (кар'єри, відвали, шламосховища) тощо; ефективне регулювання лісокористування, підтримання продуктивності лісів, активне лісовідновлення; збереження рекреаційних ресурсів при розміщенні нових промислових об'єктів. Енергозбереження за своєю суттю слід розглядати як:

- управлінську діяльність, що передбачає запровадження комплексу заходів, спрямованих на скорочення обсягів використання паливно-енергетичних ресурсів, залучення інноваційних технологій, які сприятимуть їх економії та ощадному використанню, а також забезпечення оптимального співвідношення первинних та вторинних ресурсів;
- інструмент реалізації економічної, екологічної та інноваційної політики держави спрямованої на ліквідацію, або зменшення її енергозалежності;
- систему науково-технічних, економічних, нормативно-правових та інформаційно-освітніх підсистем, кожна з яких розвивається за своїми законами і спрямована на забезпечення ефективного використання енергетичних та сировинних ресурсів в різних галузях економіки;
- вид оптимізації системи, що проводиться традиційними методами а параметром оптимізації виступає питома вага енергії (на одиницю продукції [14]);
- чинник зниження енергоємності продукції, підвищення ефективності та інтенсивності виробництва;
- показник економії паливно-енергетичних ресурсів, що базується не тільки на економічному, технічному та технологічному обґрунтуванні нормування енергоспоживання з врахуванням галузевих, регіональних і специфічних технологічних регламентів і стандартів, а й зниження втрат в енергоспоживанні шляхом оптимізації режимних параметрів споживання енергетичних ресурсів, реалізації енергозберігаючих заходів та впровадження ефективних систем управління і мотивації енергозбереження.

Оскільки проблема ресурсозбереження є комплексною, то реалізація політики ресурсозбереження передбачає подолання низки існуючих організаційно-економічних проблем: недосконалості законодавчої бази і системи органів державного управління ресурсозбереженням; відсутності правової відповідальності за перевитрати ресурсів; дефіциту спеціалістів щодо ресурсозбереження; відсутності розвинутої інфраструктури по ресурсозбереженню; недостатнього економічного стимулювання ресурсозбереження; неефективного використання цінових інструментів, що обумовлюється збільшенням матеріально-ресурсної складової собівартості продукції; несприятливого інвестиційного клімату; дефіциту фінансових коштів для розробки ефективних ресурсозберігаючих технологій; неефективного захисту від недобросовісної конкуренції з боку закордонних виробників [9, с.31].

Зазвичай в основу концепцій та теоретичних моделей ресурсо- та енергобереження покладені чинники підвищення ресурсоефективності виробництва та результуючі ресурсозберігаючі ефекти такі як: продуктивність та інновативність виробництва, охорона довкілля тощо. Існуючі концепції дають відповідь на питання: за рахунок яких факторів впливу відбуватиметься ресурсозбереження (табл. 1.).

Таблиця 1.

*Аналіз сутності теоретичних концепцій ресурсозбереження**

	Концепція	Сутність
1.	Концепція сталого розвитку	Передбачає визнання інвестицій в екологію, розвиток нових технологій, впровадження соціальних інновацій стратегічними цілями розвитку цивілізації. Відповідно до концепції сталого розвитку соціально-прийнятна та екологічно відповідальна діяльність має забезпечити ефективне та ощадне використання ресурсів. Оскільки ресурсозбереження є пріоритетом глобального рівня, тому потребує створення в Україні гармонізованої з нормами міжнародного права нормативно-правової бази, яка сприятиме ресурсо- та енергозберігаючій діяльності, екологічно відповідальній поведінці бізнесу.
2.	Концепція інноваційного ресурсозаміщення «5К»	Згідно цієї концепції процес управління процесами ресурсозбереження на підприємстві здійснюється відповідно до етапів циклу управління ресурсозбереженням, структуру якого складають "5К": "комунікації, компетенції, конкуренція, комерціалізація, координація". Формування механізму управління ресурсозбереженням здійснюється методами синхронізації фазових переходів, що в подальшому забезпечує ефективність інноваційних та управлінських рішень з перетворення інтелектуальних ресурсів у матеріальні об'єкти та забезпечує приріст інноваційного потенціалу.
3.	Концепція «фактор чотири»	Обґрунтовує отримання економічного ефекту за умов 50% скорочення витрат виробничих ресурсів.
4.	Концепція «фактора 10» і «фактора X»	Базуються на твердженні, що підвищення ефективності виробництва можливе за рахунок НТП і впровадження ресурсозберігаючих інновацій. Загалом, підвищення ефективності використання природних ресурсів приводить до підвищення виходу продукції з одиниці природного ресурсу, а відтак, одиниця природного ресурсу здатна задовольнити потреби більшої кількості індивідуумів, що приводить до зменшення потреби у природних ресурсах і в кінцевому рахунку до економічного зростання.

5.	Концепція «нульових відходів»	Згідно концепції відходи розглядаються не як забруднюючі речовини, а як джерело сировини і матеріалів .
6.	Концепція повного використання сировинних ресурсів	Передбачає максимальний вихід цільового продукту.
7.	Концепція повного використання енергетичних ресурсів	Спрямована на мінімізацію енергетичних і теплових витрат та повне їх використання.
8.	Концепція мінімізації відходів	Передбачає зменшення відходів на виробництві і спрямована на захист довкілля.
9.	Концепція ефективного використання устаткування та його модернізації	Спрямована на мінімізацію капітальних витрат на технічне устаткування шляхом удосконалення технологічних процесів та досягнення максимальної ефективності.
10.	Концепція вартісно-орієнтовано підходу до управління ресурсозбереженням	Базується на розширенні масштабів виробничо-господарської діяльності і зростанні вартості підприємств за рахунок раціонального використання ресурсів з урахуванням екологічних орієнтирів розвитку підприємства. Внаслідок чого відбуватиметься збільшення грошового потоку, підвищення доданої вартості чистого грошового потоку та зростання економічної доданої вартості.
11.	Концепція людського розвитку	У забезпеченні економічного зростання пріоритетними, поряд з традиційними джерелами забезпечення результативної діяльності (матеріальні, фінансові та ін.), стають якість людського ресурсу та умови його відтворення. Інтелектуальні ресурси становлять базу технологічного досвіду, знань і кваліфікації і тому в сучасних умовах саме вони створюють передумови для зростання продуктивності використання природних ресурсів. За цих умов відбуватиметься заміна невідновлюваних природних ресурсів на відновлювані нематеріальні, що дозволяє оптимізувати використання найціннішого природного капіталу.
12.	Концепція ресурсної безпеки	Розглядається як складова економічної та національної безпеки та спрямована на усунення загроз, пов'язаних із виснаженням природно-ресурсного потенціалу, забезпеченням життєдіяльності та потреб споживачів.

^{*)} Джерело: складено на основі опрацювання [15-18]

Представлені у таблиці 1. концепції ресурсозбереження базуються на ідеях зменшення непродуктивних витрат усіх факторів виробництва, підвищення рівня ресурсоефективності економіки та реалізації векторів прогресивних змін в економічній, екологічній та інноваційної діяльності.

Так, концепція ресурсної безпеки передбачає зменшення загроз ресурсозабезпечуючого для економіки та наслідкового (екологічного та споживчого) характеру для життєдіяльності населення. На жаль сьогодні високий рівень вичерпності природно-ресурсних родовищ, високий рівень експорту природно-сировинної бази, що спричиняє нехватку сировини на вітчизняних підприємствах спричиняє загрозу ресурсного характеру виробничій безпеці країни. Ця ситуація актуалізує необхідність створення умов для ефективного використання ресурсів та запровадження комплексних механізмів підтримки зацікавленості усіх суб'єктів господарювання, у тому числі населення щодо забезпечення максимально ефективного використання ресурсного потенціалу країни.

Окремим блоком питань концепції ресурсної безпеки є енергетична безпека, яку традиційно розглядають як стан енергетики, що гарантує технологічно та економічно безпечне задоволення поточних та перспективних потреб споживачів енергії та збереження довкілля. Основними індикаторами енергетичної безпеки, крім енерго- та електоромісткості економіки, є: ступінь забезпечення енергоресурсами; використання енерготранзитного потенціалу; частка домінуючого ресурсу в структурі поставок енергоносіїв; частка кінцевого споживання енергії у загальних поставках енергоносіїв тощо [19].

За визначенням Світової енергетичної ради, енергетична безпека – це впевненість, що енергії буде у розпорядженні у тій кількості та тій якості, які потрібні за даних економічних умов. Зазначається, що енергетична безпека країни - це стан захищеності її громадян, суспільства, держави, економіки від обумовлених внутрішніми і зовнішніми факторами загроз дефіциту у забезпеченні їх обґрунтованих потреб в енергії, в економічно доступних паливно-енергетичних ресурсах (ПЕР) прийнятної якості, в нормальних умовах і при надзвичайних ситуаціях, а також від порушення стабільності, неперервності паливо- й енергопостачання. Стан захищеності відповідає в нормальних умовах забезпеченню у повному обсязі обґрунтованих потреб, у надзвичайних ситуаціях - гарантованому забезпеченню мінімально необхідного обсягу потреб у ПЕР [20].

Оскільки енергетична безпека є глобальною проблемою, то в сучасних геополітичних умовах важливим її критерієм є енергетична незалежність країни, що може бути реалізована за умов диверсифікації джерел енергопостачань.

До головних цілей забезпечення енергетичної безпеки в Україні слід відносити:

- надійне забезпечення енергетичними ресурсами потреб національної економіки і населення в об'єктивно необхідних обсягах;
- надійне та ефективне функціонування і розвиток галузей і підприємств паливно-енергетичного комплексу;
- забезпечення на державному рівні соціальної спрямованості енергетичної політики щодо енергозабезпечення населення та працівників ПЕК;
- зменшення шкідливого впливу від діяльності об'єктів ПЕК на навколишнє середовище й населення відповідно до внутрішніх та міжнародних вимог.

Енергетична безпека є одним з пріоритетів концепції сталого розвитку. Серед важливих умов реалізації Концепції сталого розвитку суспільства (табл.1.) є вирішення проблем енергозбереження економіки і високої енергомісткості виробництва як факторів енергоефективності, які протягом останніх років були і залишаються загрозами конкурентоспроможності економіки та енергетичної безпеки країни. Ефективне використання енергоресурсів насамперед передбачає дотримання вимог до охорони довкілля та залученні новітніх технологій для раціонального їх використання.

Починаючи з 1992 року Концепція сталого розвитку, проголошена на Конференції Організації Об'єднаних націй з охорони навколишнього середовища і розвитку стала підґрунтям реалізації політики ресурсо- та енергозбереження. В ній наголошується на тому, що сьогодні в умовах зростання рівня споживання енергоресурсів їх виробництво та споживання є нестійкими у всьому глобальному просторі. Тому необхідність глобального контролю над природними, у точу числі енергетичними ресурсами є беззаперечною вимогою сьогодення. Враховуючи це, у другій половині 90-х років низкою країн підписано Договір по енергетичним правам та Договір енергетичної Хартії, у якому викладені умови інтеграції енергетичного рівня Євросоюзу із світовими ринками і покращення інвестиційного клімату в цьому економічному сегменті.

Вже на початку 2000-х років енергетичні питання посіли центральне місце у тематиці дев'ятої сесії Комісії з сталого розвитку та інших зустрічей на найвищому рівні, зокрема щодо технологічного забезпечення енерговиробництва та споживання,

підвищення рівня альтернативних джерел та технологій енергії. Крім того, наголос було зроблено на: розширенні доступу до енергетичних служб; диверсифікації джерел енергозбереження за рахунок екологічно чистих та економічно ефективних енерготехнологій тощо.

Отже, вищенаведене свідчить, що концепція сталого розвитку безпосередньо спрямована на вирішення проблем у сфері енергозбереження на цивілізаційному рівні, що вимагає імплементації міжнародних норм і законодавчих актів у національному законодавстві. Водночас її пріоритети є стратегічними напрямками реалізації національної політики енергозбереження, яка передбачає удосконалення управління цими процесами на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Управління ресурсозбереженням має відбуватись з урахуванням наступних принципів, які відображають специфіку ресурсозбереження та лежать в основі дії механізму управління цим процесом:

- загальний принцип природокористування, що передбачає максимізацію суспільної корисності природних ресурсів та екологізації виробництва
- принцип заміщення матеріальних та енергетичних ресурсів інтелектуальними і організаційними;
- принцип взаємопов'язаності і синхронізації процесів передбачає організацію процесу заміщення одного ресурсу на комбінацію інших, використання яких у сукупності створює ефект зниження витрат на одиницю споживчих властивостей;
- принцип пропорційності процесів еволюційного і революційного підходів в інноваційному забезпеченні процесів ресурсозбереження;
- принцип необхідності забезпечення довготривалості та системності розвитку і нарощування ресурсів, перетворення їх у знання і ефективного управління ними.

Висновки. Загалом, говорячи про управління ресурсозбереженням необхідно дивитись ширше на проблему і спрямовувати управлінський вплив не суто на процеси ресурсозбереження, а на залучення ефективних методів управління ресурсами, яке має передбачати реалізацію низки функцій, зокрема, планування, організацію і регулювання ресурсовикористання, а також аналіз та контроль результатів цієї діяльності та її стимулювання. При чому виконання цих функцій відбуватиметься на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях, в тому числі і шляхом реалізації програм державного, регіонального та місцевого розвитку.

Згідно теорії економіки ресурсозбереження, тільки ринкові механізми не здатні здійснити оптимальний розподіл та ефективне використання ресурсів. Тому виникає потреба застосування державних регуляторних механізмів, важливою складовою яких є державна та регіональна політика енергозбереження, які мають бути спрямовані на підвищення рівня енергоефективності економіки.

Слід відзначити також, що розробка і реалізація управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ресурсо- та енергозбереження та їх ефективне використання, є комбінованим процесом, в основі якого лежить використання різних методів та інструментарію управління, відповідного поточним умовам і завданням розвитку будь-якого суб'єкта господарювання.

Література

1. Самуельсон, П. Э. Экономика [Текст] / Пол Э. Самуельсон, Вильям Д. Нордхаус ; [пер. с англ.] : учеб. пособ. – 16-е изд. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.
2. Мальтусъ, Т. Р. Опытъ закона о народонаселении [Текст] / Т. Р. Мальтусъ ; [пер. И. А. Вернера]. – Москва : Изданіе К. Т. Солдатенкова, 1895. – 250 с. – («Библиотека экономистовъ»).
3. Pfeffer, J. The external control of organizations: A resource dependence perspective [Text] / J. Pfeffer, G. Salancik. – N. Y. : Harper and Row, 1978.

4. Балашова, Р. І. Сутність та складові потенціалу енергозбереження промислового підприємства в умовах трансформації економіки [Текст] / Р. І. Балашова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 2 (128). – С. 110–117.
5. Ресурсноніка: теоретичні та прикладні аспекти [Текст] : монографія / [Андрушків Б. М., Вовк Ю. Я., Погайдак О. Б. та ін.]. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2012. – 456 с.
6. Мельник, Н. О. Історія розвитку ресурсозбереження на Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28366>.
7. Веклич, О. А. Ресурсодеструктивна економіка України як економічна загроза [Текст] / О. А. Веклич // Енергетика: економіка, технології, екологія, 2000. – № 3. – 9–12 с.
8. Вовк, І. Особливості формування організаційно-економічного механізму ресурсозбереження в умовах соціально-економічної трансформації підприємств [Електронний ресурс] / І. Вовк, О. Погайдак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 315–326. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12vipetp.pdf>.
9. Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України на базі ресурсозберігаючих технологій [Текст] : [монографія] / [за заг. ред. к.е.н., доц. І. М. Сотник]. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 551 с.
10. Скоков, С. А. Эколого-экономическое обоснование реализации региональных программ ресурсосбережения [Текст] / С. А. Скоков // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми : Вид-во СумДУ, 2001. – Вип. 3–4. – С. 348–353.
11. Реймерс, Н. Ф. Природопользование [Текст] : словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 639 с.
12. Волкова, С. В. Класифікація форм енергозбереження [Текст] / С. В. Волкова // Незалежний АУДИТОР. – 2014 – № 7. – С. 38–46.
13. Топузов, Н. К. Новая парадигма и методы инновационного управления ресурсосбережением [Текст] / Н. К. Топузов, А. А. Алабугин // Креативная экономика. – 2010. – № 7 (43). – С. 19–27.
14. Задорский, В. Системные методы энергосбережения в рыночных условиях [Электронный ресурс] / В. Задорский. – Режим доступа: <http://www.blog.liga.net/user/vzadorskiy/article/12038.aspx>.
15. Вайцеккер, Э. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная. Новый доклад Римскому клубу [Текст] / Э. Вайцеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс ; пер. с англ. ; под. ред. Г. А. Месяца. – М. : Academia, 2000. – 400 с.
16. Криворучкіна, О. В. Управління продуктивністю підприємства на засадах ресурсозбереження [Текст] / О. В. Криворучкіна // Бізнесінформ. – 2013. – № 5. – С. 258–263.
17. Рибалко, Л. П. Управління ресурсозбереженням на підприємстві на засадах вартісно-орієнтованого підходу [Текст] / Л. П. Рибалко // Економіка Крима. – 2011. – № 4 (37). – С. 218–222.
18. Фундаментальні основи забезпечення стійкого розвитку при переході до інформаційного суспільства звіт про науково-дослідницьку роботу [Текст] / [Л. Г. Мельник, С. М. Іляшенко та ін.]. – Суми. – СумДУ, 2008. – 224 с.
19. Лір, В. Е. Энергосбережение как детерминанта энергетической безопасности державы та конкурентоспособности национальной экономики [Текст] / В. Е. Лір, У. Є. Письменна // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 35–45.
20. Сайт Державного комітету України з енергозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://necin.com.ua/marketing-energozabezpechennya/237-energetichna-bezpeka-derzhavi.html>.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2015

© Вознюк М.А.

References

1. Samuelson, P. E. (2000). *Ekonomika*. Moskva: Viliams.
2. Maltus, T. R. (1895). *Opyt zakona o narodonaselenii*. Moskva: Izdanie Soldatenkova, K. T.
3. Pfeffer, J., & Salancik, G. (1978). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. New York: Harper and Row.
4. Balashova, R. I. (2012). Sutnist ta skladovi potentsialu enerhozberezhennia promyslovoho pidpriemstva v umovakh transformatsii ekonomiky. *Aktualni problemy ekonomiky*, 2 (128), 110–117.
5. *Resursnonika: teoretychni ta prykladni aspekty*. (2012). Ternopil: TzOV Terno-hraf.
6. Melnyk, N. O. *Istoriia rozvytku resursozberezhennia na Ukraini*. Available at <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28366>
7. Veklych, O. A. (2000). Resursodestruktivnaia ekonomika Ukrainy kak ekonomicheskaiia ugroza. *Energetika: ekonomika, tekhnologii, ekologiiia*, 3, 9–12.
8. Vovk, I. (2012). Osoblyvosti formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rezursozberezhennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi transformatsii pidpriemstv. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. Available at <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12vipetp.pdf>
9. *Resursozberezhennia ta ekonomichni rozvytok Ukrainy: formuvannia mekhanizmv perekhodu subiektiv hospodariuvannia Ukrainy na bazi resursozberihaiuchykh tekhnolohii* (2006). Sumy: VTD Universytetska knyha.
10. Skokov, S. A. (2001). Ekologo-ekonomicheskoe obosnovanie realizatsyi regionalnykh programm resursosberezheniia. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, ekonomika pryrodokorystuvannia, ekonomika pidpriemstva ta orhanizatsiia vyrobnytstva*, 3–4, 348–353.
11. Reimers, N. F. (1990). *Prirodopolzovanie: slovar-spravochnik*. Moskva: Mysl.
12. Volkova, S. V. (2014). Klyasyfikatsiia form enerhozberezhennia. *Nezaleznyi audytor*, 7, 38–46.
13. Topuzov, N. K. (2010). Novaia paradiigma i mietody innovatsyonnoho upravleniia energosberezheniem. *Kreativnaia ekonomika*, 7 (43), 19–27.
14. Zadorskiy, V. Sistemnye metody energosberizheniia v rynochnykh usloviakh. Available at <http://www.blog.liga.net/user/vzadorskiy/article/12038.aspx>

15. Vaitszekker, E. (2000). *Faktor chetyre. Zaträt – polovina, otdacha – dvoynaiä. Novyu doklad Rimskomu klubu*. Moskva: Academia.
16. Kryvoruchkina, O. V. (2013). Upravlinnia produktyvnistiu pidprijemstva na zasadakh resursozberezhennia. *Biznesinform*, 5, 258–263.
17. Rybalko, L. P. (2011) Upravlinnia resursozberezhenniam na pidprijemstvi na zasadakh vartisno-orientovanoho pidkhodu. *Ekonomika Kryma*, 4(37), 218–222.
18. Melnyk, L. H., & Iliashenko, S. M. (2008). *Fundamentalni osnovy zabezpechennia stiikoho rozvytku pry perekhodi do informatsiinoho suspilstva zvit pro naukovo-doslidnytsku robotu*. Sumy: SumDU.
19. Lir, V. E. (2009). Enerhoefektyvnist yak determinanta enerhetychnoi bezpeky derzhavy ta konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 1, 35–45.
20. *Enerhetychna bezpeka derzhavy*. Available at <http://necin.com.ua/marketing-energozabezpechennya/237-energetichna-bezpeka-derzhavi.html>

Received 13.03.2015

© Voznyuk M. A.